

פרשת תזריע

בצאתי לקראתך, לקראתי מצאתיך

בתחילתה של הפרשה אנו קוראים על דיניה של היולדת, ודינים אלו מתחלקים בין לידת זכר ללידת נקבה:

”וַיְדַבֵּר ד' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אֲשֶׁר כִּי תִזְרִיעַ וְיָלְדָה זָכָר וְטָמְאָה שְׁבַע יָמִים כִּימֵי נִדָּת דֹּוֹתָהּ תִטְמָא. וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי יְמוֹל בָּשָׂר עָרְלָתוֹ. וּשְׁלֹשִׁים יוֹם וּשְׁלֹשֶׁת יָמִים תֵּשֵׁב בְּדַמֵּי טְהָרָה בְּכָל קִדְשׁ לֹא תִגַּע וְאֶל הַמִּקְדָּשׁ לֹא תָבֹא עַד מְלֵאת יְמֵי טְהָרָה. וְאִם נִקְבְּהָ תֵלֵד וְטָמְאָה שְׁבַע יָמִים כַּנִּדָּתָהּ וְשִׁשִּׁים יוֹם וְשִׁשֶׁת יָמִים תֵּשֵׁב עַל דַּמֵּי טְהָרָה. וּבְמֵלֵאת יְמֵי טְהָרָה לְבֵן אוֹ לְבַת תִּבְיֵא כִפֹּשׁ בֶּן שְׁנָתוֹ לְעֵלָה וּבֶן יוֹנָה אוֹ תֵר לַחֲטָאֵת אֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד אֶל הַכֹּהֵן. וְהִקְרִיבוּ לִפְנֵי ד' וְכִפְּרָ עֲלֶיהָ וְטְהָרָה מִמֶּקֶר דָּמֶיהָ זֹאת תִּזְרֶה הַיְלִדֹת לְזָכָר אוֹ לְנִקְבָה. וְאִם לֹא תִמָּצֵא יְדָהּ דִּי שָׁה וְלִקְחָה שְׁתֵּי תָרִים אוֹ שְׁנֵי בָנֵי יוֹנָה אֶחָד לְעֵלָה וְאֶחָד לַחֲטָאֵת וְכִפְּרָ עֲלֶיהָ כַּפֶּהֶן וְטְהָרָה” (ויקרא י"ב, א-ח).

ובפרק ב' הופרדו זה מזה לשנים¹. פירוד זה, הבינו חכמי הסוד, הוא פירוד זמני, שהוא מעין 'רידה לצורך עליה', שהרי מובטחים אנו "על כן יעזב איש את אביו ואת אמו, ודבק באשתו והיו לבשר אחד" (בראשית ב, כד).

החיבור שבין איש ואשתו בשעת הזיווג הוא חיבור מחודש, ואף מתעלה הוא מעל החיבור הקודם שממנו ננסרו, שהרי עתה מדובר בחיבור 'פנים אל פנים' בעוד שהקודם היה 'גב אל גב'.

הנסירה, אם כן, מבקשת להביא את האיש ואשתו ממצב של 'הפנית עורף' למצב של 'היישרת מבט'. יסוד זה של נסירה ופירוד בשביל אחדות גבוהה יותר, למדים אנו בתורת הסוד ובתורת החסידות, הוא יסודו של עולם, ואף הקב"ה עצמו פועל באופן זה, וכך כותב ר' קלונימוס עפשטיין מקראקא:

”והנה כתיב ויבן ה' א-להים את הצלע, ודרשו חז"ל מלמד שבראו הקב"ה דו פרצופים ואחר כך נסרו. הנה כוונת הנסירה אשר אנו משימים כל מגמת פנינו כל ימים נוראים שיהיה הזיווג פנים אל פנים. ובכתבי האר"י ז"ל איתא שבאם חלילה היתה הבריאה תיכף פנים אל פנים לא היה תקומה חס וחלילה. וטעמו איתא גם כן שם רק בהעלם, וצריכים אנו לבאר הטעם כי בכל העולמות כולם יש פנימיות וחיצוניות רק שהחיצוניות שבעולם העליון הוא פנימיות בעולם שלמטה הימנו, וכן מעולם לעולם עד סוף כל העולמות. ומעשה צדיקים יוכיחו כמו שעיינו רואות שאכילתם ושתייתם ודיבורם הגשמיים מכוונים בהם יותר ממה שאנו מכוונים בתורתנו ובתפלתנו. והנה בהפנימיות ממש אי אפשר שיהיה שם אחיזת החיצונים רק בהחיצוניות העולמות שם הוא אחיזת החיצונים. גם זאת אנו רואים לכשיתראו שני אוהבים יחד לשמוח הם יושבים פנים אל פנים, מפני שהשמחה הוא מהצורה דהיינו מהפנימיות ששורה על הפנים והצורה שהוא צלם א-להים ששם מצח ועינים ודיקנא ודומיהם, על כן בלתי אפשרי שתהיה שם אחיזת החיצונים כל כך. אכן באחוריים כמעט שאין שם אפילו חיתוך אברים ויכולין החיצונים להאחז חלילה. ולזאת באם היתה הבריאה תיכף פנים אל פנים והיה שם אחוריים אז היה אחיזת החיצונים גדול מאד עד שלא היתה תקומה חלילה, על כן נבראו דו פרצופים ואחור באחור שלא יהיה אחוריים ולא תהיה אחיזה להחיצונים. ועל זה אנו מצפים שיהיה בירור העולמות כשיהיה רצון מלפניו יתברך ואז יתבטלו החיצונים (כמאמר הכתוב ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ) ויהיה הזיווג פנים אל פנים. והנה במצרים היה אחיזה להחיצונים כל כך עד שהיה בלתי אפשרי לצאת מהגלות ושיזכו לקריעת ים סוף, רק שהקב"ה ברוב חסדיו עשה למענו והופיע להם פנימיות א-להותו ממש מעתיקא קדישא אשר שם אין אפילו בחינת דכר ונוקבא והשפיע פנימיות א-להותו גם

ההבחנה ההלכתית לענין טומאה וטהרה בין לידת זכר ללידת נקבה איננה ענין טכני בלבד, והיא נסמכת על ההבדל המהותי שקיים בכלל בין הזכר לנקבה.

סוד הנסירה

התורה בראשיתה מספרת על בריאת האדם וכך כתוב:

”וַיֹּאמֶר אֱ-לֹהִים נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ כְּדְמוּתֵנוּ וְיִרְדּוּ בְדִגְתַּי הַיָּם וְיִעֲוֹף הַשָּׁמַיִם וּבְבִהֵמָה וּבְכָל הָאָרֶץ וּבְכָל הָרֶמֶשׂ הָרֶמֶשׂ עַל הָאָרֶץ. וַיִּבְרָא אֱ-לֹהִים אֶת הָאָדָם בְּצַלְמוֹ בְּצֶלֶם אֱ-לֹהִים בָּרָא אֹתוֹ זָכָר וְנִקְבָה בָרָא אֹתָם” (בראשית א', כו-כז).

פרשנים רבים עמדו על הביטוי המפעים: 'בצלמנו כדמותנו', אולם נדמה כי הביטוי מתפרש כבר בפסוקים עצמם: 'בצלם אלקים ברא אותו - זכר ונקבה ברא אותם'. מלמדנו הכתוב כי דואליות זו שבאדם, בהיותו מופצל לזכר ונקבה, היא לכאורה צלם אלוקים שניתן בו, ובה דומה האדם לאלוהים.

על אופיה של דואליות זו באדם אנו למדים דרך סוד הנסירה, המובא כבר אצל חז"ל במסגרת הנסיון לפענח את הפער שבין פרק א', ממנו משמע שזכר ונקבה נבראו כאחד, לפרק ב', ממנו משמע שהאיש נברא קודם ורק לאחר מכן נלקחה צלע מן האיש וממנה נבנתה האשה:

”אמר רבי ירמיה בן אלעזר: בשעה שברא הקב"ה את אדם הראשון אנדרוגינוס בראו, הדא הוא דכתיב: 'זכר ונקבה בראם'. א"ר שמואל בר נחמן: בשעה שברא הקב"ה את אדם הראשון דיו פרצופים בראו ונסרו ועשאו גביים גב לכאן וגב לכאן. איתבון ליה והכתיב: 'ויקח אחת מצלעותיו!' אמר להון: מתרין סטרופי היך מה דאת אמר: 'ולצלע המשכן' (שמות כ"ו) דמתרגמינן ולסטר משכנא וגו'” (בראשית רבה ח, א).

חז"ל קבעו שלא בסתירה מדובר אלא בשני שלבים. בתחילה נבראו האיש ואשתו מחוברים זה אל זה גב אל גב,

1 ויקח אחת מצלעותיו' - צלע לשון 'צד', כמו צלע המשכן.

במה שהיא בתחתונים. ודבר זה לחסרון מדרגה נחשב לה שהיא עצם נפש א-להי מלמעלה עומדת בתחתונים, וכל דבר שהוא חסר משתוקק אל השלמה, והתורה והמצוה הם השלמה אל הנפש ובשביל כך משתוקקת הנפש אל התורה ואל המצות לצאת אל הפעל ולהיות מושלם... וזה שהוא מדמה אותה אל בת מלך שנשאת לעירוני ועם שהוא נותן לה כל מעדני עולם אינו יוצא ידי חובתו עמה מפני שהיא בת מלך והיא מתחברת אל עירוני הזה, ואם כן תמיד היא חסרה כאשר היא עם העירוני הזה וכל אשר נותן לה סוף סוף היא עם העירוני שאינו זיווג שלה, ולכן לא יכול לעשות כפי הראוי לה שהיא בת מלך שעל כל פנים היא מתחברת לעירוני ולא מלך ולכן אינו יוצא ידי חובתו עמה. וכן כאשר הנפש היא מלמעלה ואף כי המצות והתורה הם יציאה לה אל השלימות מכל מקום במה שהיא עומדת בתחתונים בגוף האדם והיא עצם נבדל מן העליונים לא תקבל השלמה, לכך אינה שבעה מן המצות והיא נחשבת בכח כל ימי היותה עם הגוף וזה מה שרצינו לבאר" (מהר"ל, תפארת ישראל ג).

אמנם לא באיש ואשה אלא במלך ובבתו מדובר במשל הנפלא של ר' לוי, אולם העקרון הוא אותו העקרון. מדובר בבחינה זכרית ובבחינה נקבית שהופרדו זה מזה, ומשעה זו ישנה השתוקקות הדדית לחידוש האחדות³. ההשתוקקות ההדדית מופיעה בעולם בדמותן של שתי תנועות הפוכות זו לזו. השתוקקותו של קודשא בריך הוא אל שכינתו היא תנועה 'מלמעלה למטה', שבה מבקש הקב"ה למשוך את האור שניטע במציאות ולרדת לחלצו ממאסרו - זוהי בלשון הסוד: 'אתערותא דלעילא' - התעוררות מלמעלה. השתוקקותה של השכינה אל קודשא בריך הוא היא תנועה 'מלמטה למעלה', שבה מבקש האור השבוי במציאות, אם זוהי הנשמה בגופו של האדם, אם זוהי שירתה של כל הבריאה, הדומם, הצומח והחי, אל בוראה, לשוב ולהתעלות ולהדבק באור האלוקי העליון - זוהי בלשון הסוד: 'אתערותא דלתתא' - התעוררות מלמטה.

אשה כי תזריע

הזהר הקדוש ובעקבותיו גדולי החסידות ביקשו לחבר את תחילת פרשתנו עם התנועות הללו של התעוררות מלמטה והתעוררות מלמעלה וכך כותב הש"שפת אמת:

"אשה כי תזריע. אחז"ל אשה מזרעת תחלה יולדת זכר. ובזוהר הקדוש כד אתערותא דלתתא איתער בקדמיתא כו'. וזה נתקיים באברהם אבינו עליו השלום כמו שאמרו חז"ל אשר התהלכתי לפניו. וזה רמז זריזין מקדימין למצות שמוכנים ומשתוקקין אל המצות. ולכן ניתן לאברהם אבינו מצות מילה קודם מתן תורה מרוב השתוקקותו להתקרב אל השם יתברך" (שפת אמת, תזריע תר"ח).

כשראשית ההזרעה היא אצל האשה, כלומר כשהתנועה הראשונה שנעשית כלפי האחדות היא של הבחינה הנקבית - 'שכינתיה', אזי 'יולדה זכר', רק אז תתעורר הבחינה הזכרית - התנועה האלוקית כלפי העולם.

בהאחוריים וממילא נתבטל אחיזת החיצונים גם מהאחוריים ונבקע להם הי"ם" (מאור ושמש, בשלח).

בעל ה'מאור ושמש' מלמדנו כי העולם בו אנו חיים הוא עולם של פירוד, וכבר בשעת הבריאה נעשתה נסירה באחדות, ומשעה זו חותר העולם לאחדות מחודשת של 'פנים בפנים'. הוא גם מבקש להציג הסבר על הצורך ביצירת עולם של 'גב אל גב', המוביל ממילא לנסירה, על מנת לרומם את החיבור למדרגה גבוהה יותר. אחיזת החיצונים, קובע בעל ה'מאור ושמש', קיימת דוקא בחיבור פנים אל פנים. האחור הוא מקום אחיזתם של החיצונים. בלשון פשוטה נאמר כי הכיוון שאליו אנו מפנים את עורפנו הוא נקודת התורפה, ומשם תפתח הרעה.

ר' קלונימוס מצייר שתי זירות של התרחשות. האחת היא במעגל הפנימי שנוצר בין הזכר לנקבה, בין קודשא בריך הוא ושכינתיה. זהו המעגל הפנימי בו מתייחדים הזכר והנקבה. השניה היא כל מה שסובב את המעגל הפנימי, זוהי המציאות החיצונית. שם היציאה מן העיגול הסגור, אל המרחב הפתוח, היציאה מן ההתכוונות, ההתייחדות, והמהות הצרופה, אל הריבוי, הסתמי והמוגשם.

בשעה שהזכר והנקבה מחוברים פנים אל פנים, אזי ה'מעגל הפנימי' נמצא באחדות מלאה, אולם שניהם מפנים את עורפם - את אחוריהם, אל המציאות החיצונית. הם אינם נותנים את דעתם אליה, שהרי הם מכוונים לגמרי איש אל רעהו. זוהי שעת הכושר 'לחיצונים' לפעול את פעולתם, בהיסח הדעת של המציאות הפנימית, ש'מקום אחיזתם של החיצונים הוא באחור'.

מלמדנו ר' קלונימוס שבעולם בו מרובים החיצונים חייב האדם להפנות את מבטו אליהם. חיבור גב אל גב הוא אמנם ויותר על ריכוז מוחלט ומלא בקדושה וביחודה, אולם הוא מאפשר להפנות את המבט, את הדעת, אל המציאות הסובבת, להשמר מפניה ברמה האחת, ולהעלותה לשורשה ברמה השניה. רק בעולם מתוקן שבו המציאות החיצונית הופכת אף היא לאור פנימי, מְלָבוּש למהות, יהיה ניתן לשוב ולהפנות מבט פנים אל פנים, ללא חשש מהפנית עורף כלשהי. יאחוי הפירוד אפשרי בעולם שבו החומר והקליפה אינם מאיימים להאחז בקדושה ולהשפילה.

את הדה של נסירה זו, שומעים אנו כל אימת שאנו מבקשים 'לייחד שם קודשא בריך הוא ושכינתיה'². אנו מבקשים לחבר מחדש בין שני נפרדים, שלולא אמרו זאת גדולי ישראל, לא היה בכוחנו לומר כך. אנו מייחדים בין קודשא בריך הוא לבין שכינתו, שגלתה ממנו.

השכינה מצויה בכל הבריאה כולה ובעיקר - באדם:

"אמר רבי לוי משל לעירוני שהיה נשוי בת מלכים אף על פי שמאכילה כל מעדני מלך אינו יוצא חובתו למה? שהיא בת מלכים. כך כל מה שיפעול האדם עם נפשו אינו יוצא ידי חובתו. למה? לפי שהיא מלמעלה. עד כאן. וביאור ענין זה כי הנפש הזאת שהיא מלמעלה ועומדת בתחתונים, תמיד היא משתוקקת אל התורה ואל המצות

2 רבים וטובים ואף אלו שאינם אמונים על תורת הסוד נוהגים לומר 'לשם ייחוד' בספירת העומר, ויש שעושים כן גם במצות ארבע כוסות, אולם חסידים ואנשי מעשה נוהגים להתכונן למילים אלו בכל מעשה ובכל מצוה.

3 המבקש להרחיב ביסודות אלו, יעיין בסדרת השיעורים 'מבוא לעשר הספירות' שהתפרסמה באתר זה, בשלושת השיעורים על 'ספירת מלכות'.

דרך שמבואר ברבותינו ז"ל שאל האי מינא מי נאה מעשה הקדוש ברוך הוא או מעשה בשר ודם כו' למה הקדוש ברוך הוא ברא את האדם ערל כו', והשיב לו שהקדוש ברוך הוא רצונו לזכות את ישראל. ונמצא מזה מוכח שהתעוררות מלמטה חביב אצל הקדוש ברוך הוא מהתעוררות מלמעלה. וזהו וביום השמיני ימול, מוכח שהתעוררות מלמטה חשוב יותר מהתעוררות מלמעלה" (קדושת לוי, תזריע).

מצות המילה המוזכרת ב'אשה כי תזריע', קובע ר' לוי יצחק, מכילה בקרבה את היסוד של 'אתערותא דלתתא'. שהרי מדובר בפעולה אנושית, שהאדם, אמנם על פי צו ד', אולם בכוחו, מביא את עצמו למדרגה אחרת משהיתה לו קודם.⁵ הקב"ה בורא את האדם בדרגה מסוימת בהיותו ערל, והאדם פועל פעולה נוספת מעבר למעשה האלוקי. אותו נכרי ששואל 'מעשה מי נאה יותר', חש שברית המילה המתקיימת ביום השמיני, שהוא היום שבא אחרי המערכת הטבעית השלמה המצויינת במספר שבע, 'מתריסה' כביכול כנגד מעשי הקב"ה, באומרנו שאין להם ערך לולא התערבותנו שלנו.

חז"ל, ור' לוי יצחק בעקבותיהם, אינם נרתעים מקביעה זו, בהבינם כי הקב"ה חפץ במעשיהם של ישראל. במובן זה, הקב"ה בורא את העולם בחסרון מכיון שהוא מתאוה לתפילתם של צדיקים, המבטאת את ההשתוקקות למילוי.

על פי עקרון זה, ניתן להוסיף טעם נוסף ל'סוד הנסירה'. הווצרותם של הזכר והנקבה מחוברים זה לזה, והנסירה שבאה בעקבות חיבור זה, יוצרת את ההשתוקקות וההתאוות של הזכר והנקבה זה לזה. דוקא החיבור והניתוק שבעקבותיו מצמיחים השתוקקות, וחושפים את ההתאמה הפנימית והזהות המלאה שיש בין הזכר לנקבה, מה שלא היה קורה בחיבור קמאי ברור מאליו.⁶

ה'אתערותא דלתתא' חושפת את התשוקה הפנימית המוטבעת בהויה לשוב למקורה. הקב"ה איננו שולח מנהיג להוציא את בני ישראל ממצרים, עד אשר הם מוצאים זמן ותעצומות לזעוק ולבקש עזרה. החסרון, וההתעוררות שצומחת בעקבותיו, חושפים את הרצון ומוציאים אותו מן הכח אל הפועל, ועל כן, קובע ר' לוי יצחק, גדולים הם הרחמים הבאים לישראל כתוצאה מ'הזרעת האשה' ומהתעוררות השכינה החבויה בקרבנו אל ד' יתברך, מרחמים שהם פועל יוצא של רצון אלוקי בלבד.

אולם נדמה כי ישנה סיבה נוספת לצורך ההכרחי ב'אתערותא דלתתא', והדברים עולים מתוך הסבר שנותן ר' אלימלך מליז'נסק לחשיבותם של הימים הטובים בישראל:

"פירוש על כל פנים תראו לשאוב ולקבל התעוררות קדושה מאותו יום שנתקדש מכבר בקדושה רבה כאשר

הדוגמא שנותן ה'שפת אמת' היא מאברהם אבינו, ודוגמא זו אכן תסבר את האוזן על משמעותה של ה'אתערותא דלתתא'. על פי הפסוקים בסוף פרשת נח ותחילת לך לך, ביום בהיר אחד פונה הקב"ה אל אברהם מן האין, ומצוה עליו לעזוב את ארצו וללכת אל ארץ לא נודעת. מנקודת מבט זו, תחילת הקשר בין אברהם לבין הקב"ה, ובעצם בין העם הנבחר שאברהם הוא ראשיתו, לבין הקב"ה, הוא ביוזמה אלוקית, ובבחירה בלתי מובנת באברהם. אברהם ואחריו יצחק וישראל נעתיים ליוזמתו ולרצונו של הקב"ה להתגלות בעולמו, והם מוכנים להיות כסא להתגלות זו. אולם כשאנו באים לחז"ל, אנו מוצאים עולם שלם של מדרשים שבמידה רבה הופך את התמונה.

מדרשי חז"ל מספרים על אברהם הנער שחיפש משמעות, שסלד מעבודת האלילים וביקש למצוא את 'בעל הבירה'. מנקודת מבט זו הציץ עליו בעל הבירה רק לאחר שזעק בקול גדול 'היש בעלים לבירה?'

על פי חז"ל, המתין הקב"ה עשרה דורות מאדם הראשון ועד נח, ועוד עשרה דורות מנח לאברהם, עד שתבשיל הקרקע, ועד שתתעורר קריאה ואף זעקה מלמטה, מן המציאות, אל אלוקים שיופיע ויתגלה. אברהם אבינו, אם כן, הוא הסמל להתעוררות התחתונים שהביאה בעקבותיה הופעה אלוקית. כך גם מצות המילה, מסביר ה'שפת אמת', אותה מקבל אברהם הרבה לפני מתן תורה - סמלה המובהק של 'אתערותא דלעילא', היא פועל יוצא של מילוי השתוקקותו של אברהם אבינו, ועל כן יש לראות בה ביטוי של 'אתערותא דלתתא'. ברית המילה הנעשית באדם⁴ היא ביטוי לרצונו של אברהם אבינו והשתוקקותו אל ד' יתברך, בעוד שמתן תורה הוא ביטוי לבקשת הקב"ה להתגלות ולהופיע בעולם על ידי ישראל.

אתערותא דלתתא לפני אתערותא דלעילא

את הצבת ה'אתערותא דלתתא' כתנאי ל'אתערותא דלעילא', ניתן להבין בשני אופנים. הראשון עולה מתוך דברי ר' לוי יצחק מברדיטשוב:

"אשה כי תזריע וילדה זכר גו' וביום השמיני ימול בשר ערלתו. רבים מקשים מה שייכות זה לביום השמיני גו'. והנראה, דהנה יש התעוררות עליון שהקדוש ברוך הוא מרחם על ישראל בשביל מדתו שנקרא רחום וחנון אשר לזה ברא כל העולמות כמאמר רבותינו ז"ל בגין דיתקרי רחום כו'. ויש שהקדוש ברוך הוא מרחם על ישראל מחמת התעוררת מלמטה כאשר ישראל מבקשים מלפניו יתברך לרחם עליהם אז מרחם עליהם כמאמר רבותינו ז"ל (יבמות סד:) מנין שהקדוש ברוך הוא מתאוה לתפילתן של צדיקים כו'. ובאמת אצל הקדוש ברוך הוא חביב יותר התעוררות מלמטה על רחמים מן התעוררות מלמעלה. וזהו הרמז אשה כי תזריע, כי העולמות נקראים בבחינת אשה שהם מקבלים תמיד מהקדוש ברוך הוא זהו אשה כי תזריע, כאשר העולם שהם ישראל מעוררים הרחמים. וילדה זכר, כלומר רחמים גדולים וחזקים הרחמים הם בבחינת זכר וכו'. ומבאר הפסוק שהרחמים שהם מהתעוררות מלמטה הם חביבים אצל הקדוש ברוך הוא. וזהו וביום השמיני ימול בשר כו', על

5 בעוד שה'שפת אמת' מעניק לברית מילה אופי של אתערותא דלתתא מכח השוואתה למתן תורה, מעניק ר' לוי יצחק מברדיטשוב את אותה הבחינה לברית המילה מכח השוואתה לעולות הטבעית שעיימה נולד האדם.

6 נדמה כי זה ענינה של מגילת שיר השירים, שהחיבור והפירוד מתחלפים בה פעמים רבות. כשחוט ההשתוקקות וההתאוות שנוולד דוקא נוכח הרצוא ושוב, הוא השוזר את התמורות השכיחות, שהן נחלת כל אהבה וכל זוגיות, בין יע לחברו, איש לאשתו ואדם לאלקיו.

הזכרון, מבקש ללמדנו ר' אלימלך, הוא פעולה אקטיבית של התקדמות וחתירה. בעוד שהשמירה מבטאת בחינה של 'שב ואל תעשה'.

בעולם דיכוטומי, נוטים אנו לחלק בין שני סוגי אנשים.

האדם הכובש, הוא המנהיג האולטימטיבי, הפועל והמתקדם ממדרגה למדרגה ומדרגה לדרגה. זוהי הזכירה האקטיבית, שהיא ביטוי לתנועה מתמדת קדימה. האדם איננו מפסיק לשאוף, ושאיפה זו, צריך לומר, מושתתת על אמונו של האדם בעצמו ובכוחו להגיע ולהשיג. הוא איננו מסתפק במעלתו מפני שהוא יודע שהוא מסוגל ליותר. זוהי התנועה הזכרית, הפונה תמיד החוצה, אל ההמשך, אל היעד הבא.

לעומתו, יש את האדם המשמר. טיפוס זה, איננו מציב לעצמו שאיפות גדולות. הוא מודע לחסרונותיו והוא מכיר תודה על המעט שיש בו, שגם זה, כך בעיניו, איננו אלא חסד גמור. הוא רק מבקש 'שמור נא לי אלי הטוב, על כל אלה'. הוא מתבונן בשפלותו ותש כוחו כנקבה. הוא עניו, הוא צנוע ונחבא אל הכלים. התבוננותו של זה, היא תמיד פנימה. לא אל הפסגה שמעבר להר, אלא פנימה אל אישיותו הנאנקת והמבקשת גאולה. זוהי התנועה הנשית, השלוה, הרגועה, והמקשיבה.

מלמדנו ר' אלימלך מליז'נסק, שאף בעמידה מול אלוקים, חייב כל אדם לאמץ לעצמו את שתי התנועות כאחד.

כזכר, הריצה אל אלוקים מרוממת את האדם בכל רגע לפסגות חדשות, אולם רובץ לפתחה חטא איבוד ההקשבה, איבוד הרגישות, איבוד הענוה.

כנקבה, ההכרה בגבולות, במוגבלות, וקבלתם באהבה גמורה, תצמיח יכולת להקשיב, להאזין, לקבל לקרבי את ד' יתברך, את הנהגתו, את גזירותיו, ואת הקול הפנימי שנטע בקרבי ובזולתי. אולם לפתחה רובץ חטא הדריכה במקום, הוויתור על היעדים הגבוהים, ודיכוי הרצון המפעם בקרבנו, ללא הרף השואף אל על לאינסוף.

'שתי טיפות' אלו, שמהן עשוי כל אדם, צריכות להמהל זו בזו, וליצור אצל האדם את האיזון הנכון, ואת הדיכוטומיה הפנימית הסותרת, שבסתירתה מצמיחה ומולידה חיים חדשים של אהבה ויראה, התקרבות והתרחקות, זיווג ונסירה. במחזוריות זו, שהיא איננה מעגל כי אם ספירלה, הולכת ונבנית הקומה של פנים בפנים, של היישרת מבט וצעידיה מבטיחה של האשה לקראת בעלה, של האדם לקראת אלוקיו, של שכינה לקראת קודשא בריך הוא - ובצאתי לקראתך לקראתי מצאתיך!

אנו רואים הימים טובים ושבטות וראש חודש שנתוסף קדושה באדם מחמת שהיום גורם כן כל יום שציוה בו השם יתברך ברוך הוא איזה מצוה אזי נתקדש אותו יום בתוספות קדושה מחמת המצוה הזאת וגורם בהגיע היום הזה נתעורר גם כן קדושה באדם ואמר הכתוב על כל פנים תראו שתהיו כלי מוכשר לקבל קדושה על ידי התעוררות היום" (נעם אלימלך, שלח).

חשיפת הרצון, עליה דיברנו בהנמקה הראשונה, הופכת את ה'תחתונים' לשותפים מלאים בייחוד העליון. לא רק הקב"ה חפץ להשפיע על ישראל, אלא הם חפצים לקבל את השפעתו, היציאה היא אחד לקראת השני. ההדגשה היא על שותפות הרצון, ועל ההדדיות שיש כאן. לא כן בדברי ר' אלימלך מליז'נסק. ההתעוררות, קובע ר' אלימלך, ענינה להכשיר את האדם להיות כלי לקבל. האשה, קובע ר' אלמלך, איננה הופכת ל'בחינת זכר', אולם הזרעתה תחילה, מכשירה את הקבלה שתהיה מלאה וראויה. ההשתוקקות, איננה רק מעוררת את הרצון, אלא גם מעצימה את הצפיה. "אני ישנה וליבי ער", היא פועל יוצא של רדיפה אחוזת טירוף אחר הדוד לבלי השיגו.⁷ היכולת לישון ובכל זאת להיות בעל לב שומע הממתין בצפיה דרוכה לדפיקת הדוד, היא פועל יוצא של 'אתערותא דלתתא'. ההקשבה היא היכולת להכיל, והיכולת להכיל היא כלי הקיבול שמאפשר לשפע להשפיע ללא מעצורים. השפעת שפע מתוך אתערותא דלעילא בלבד, לעולם תתקל בגן סגור ובשער נעול. הגן נפתח והשער נפרץ, בהתעוררות הרעיה לקראת דודה.

הדרך להשפיע על זולתנו, מלמדנו קודשא בריך הוא, תלויה ביכולתנו לעורר את רצונו, להביאו לידי הקשבה, לידי צפיה. לחשוף את חסרונו השואף למילוי - זוהי אתערותא דלתתא, שהיא בחינת אשה.

ואם להקשבה באנו, נעיין בדברים הבאים:

"או יאמר וטמאה שבעת ימים, דהנה אף אם יהיה אדם צדיק צריך להכניע עצמו תמיד להסתכל על החסרונות שבו ולעולם לא יהא מלא ממעשיו וצריך תמיד לעבוד לו יתברך שמו במדרגות נקבות וזכרות כנ"ל דהיינו שצריך לילך תמיד בקדושה ברוממות א-ל ולהסתכל בשפלותו. וזהו זכור ושמור בדבור אחד נאמרו דזכור לזכר ושמור לנקבה הם שני המדרגות שייכים לדבור אחד וכנ"ל ועל ידי זה יזכה שיתן לו השם יתברך דביקות גמור מלמעלה וזהו יום ליום יביע על דרך שאמרו חז"ל אין טיפה יורדת מלמעלה אלא אם כן טיפיים עולות מלמטה כנגדן פירוש דהשם יתברך ברוך הוא אין נותן דביקות לאדם מלמעלה אלא אם כן ב' טיפים עולות מלמטה הם ב' מדריגות הנ"ל שעובד בהם בנקבות וזכרות" (נעם אלימלך, תזריע).

ר' אלימלך מליז'נסק מתאר שתי עמדות נפשיות בעבודת ד': הנקבית והזכרית. כאן כבר מבקש ר' אלימלך, להביאנו לידי מדרגה הכוללת בקרבה גם בחינה זכרית וגם בחינה נקבית. מה שמאפשר לר' אלימלך לעשות זאת, הוא השינוי בטרמינולוגיה ממשפיע ומקבל ל'זוכר ושומר'.

* * * * *
* כל הזכויות שמורות לשיבת הר עציון ולרב איתמר אלדר, תשס"ז *
* * * * *
* עורך: אביעד בינגשטוק *
* בית המדרש הירושלמי שלידי ישיבת הר עציון *
* האתר בעברית: <http://www.etzion.org.il/vbm> *
* האתר באנגלית: <http://www.vbm-torah.org> *
* * * * *
* משרדי בית המדרש הירושלמי: 02-9937300 שלוחה 5 *
* דואר: office@etzion.org.il *
* * * * *